

УДК 323.2 : 327.2
DOI 10.35433/history.112024

Горюнова Євгенія,
кандидат історичних наук, доцент,
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
horionova.yevheniia@tnu.edu.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9398-9334>
[Web of Science ResearcherID AAV-1999-2021](#)

ІМПЕРСЬКИЙ КОНТЕКСТ РОСІЙСЬКОЇ МЕМОРІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АНЕКСОВАНОМУ КРИМУ

Анотація

Мета статті – проаналізувати основні засади російської меморіальної політики в Криму в контексті сучасних імперських амбіцій Росії. *Методологія дослідження* базується на системному підході, який дозволяє розглядати політику пам'яті Росії як частину державної політики задля відновлення статусу «великої держави». **Наукова новизна дослідження.** Доведено, що Росія використовує імперські символи в Криму задля підкреслення «російського статусу» півострову та для відновлення імперії в сучасних реаліях. **Висновки.** Після розпаду СРСР в Кремлі продовжували вважати Крим власною територією та намагалися втручатися в символічний простір півострову, використовуючи власні історичні та релігійні символи. Після анексії Росія починає активно наповнювати Крим імперською символікою, демонструючи сучасні імперські амбіції в регіоні та світі.

Ключові слова: Крим, Росія, анексія, історична політика, символічний простір, імперські символи.

Вступ. Російська анексія Криму кардинально вплинула на сучасну систему міжнародних відносин та змінили геополітичну картину в Чорному морі через нарощення Кремлем військової присутності на півострові, який вона намагається перетворити в потужний форпост для протидії НАТО. Важливою внутрішньополітичною функцією анексії стала консолідація російського суспільства та відкриття нових можливостей для зміцнення путінського режиму – «приєднання» Криму стабільно підтримає понад 85% росіян (Крым, Опрос Левада-центр, 2021).

Відповідно, анексія Криму стала практичною реалізацією планів щодо відродження Російської імперії, які почали формуватися ще у першій декаді ХХІ ст. Безумовно, що важливим чинником цього «відродження» стає історична політика, оскільки історія залишається вагомим інструментом та потужною зброєю в руках політиків. Влада над минулим, шляхом маніпулювань в сфері історичної політики, що впливає на формування соціальної пам'яті, дає можливість не лише контролювати сучасність, але й конструювати майбутнє. Особливо актуально це в періоди історичних трансформацій, коли через руйнацію старих ідеологій виникає світоглядний вакуум. Тоді опора на минуле стає основою для збереження режиму, єдиною можливою формою його політичного буття.

Особливо небезпечні такі процеси в постімперських державах, політичні еліти яких не можуть зміритися із втратою імперського статусу. Через відсутність чіткого бачення майбутнього та нового вектору розвитку, еліти починають шукати його контури в минулому, намагаючись перетворити його в потужний політичний інструмент проєкції «великої держави». Безумовно, що анексія Криму в цьому контексті має особливе символічне значення, відкриваючи шлях для подальшого «зібрання земель руських».

Аналіз останніх досліджень. В сучасному світі проблематика політики пам'яті стає все більш популярною, що дозволяє дослідникам окреслювати процеси, пов'язані з цією сферою як «індустрія пам'яті» (Klein K., 2000).

Особливу увагу вчених привертає ситуація з політикою пам'яті у Східній Європі в контексті історичного і політичного транзиту держав на межі століть (Mink & Neumayer, 2013; J. Wawrzyniak and M. Pakier, 2013; P. Bonnard, 2016)

Російська меморіальна політика стала предметом детального аналізу М. В'єрмарса (Wijermars, 2019), який доводить, що саме історична політика дозволила російському президенту В. Путіну домогтися максимальної концентрації влади та розпочати відродження імперії.

У російському науковому дискурсі політика пам'яті розглядається як в загальнотеоретичному контексті (Малинова, 2019; Белов, 2020), так і як інструмент реалізації зовнішньополітичних завдань (Пахалюк, 2018; Гиаури, 2016).

Метою статті є аналіз основних засад російської меморіальної політики в Криму в контексті сучасних імперських політичних амбіцій Росії.

Виклад основного матеріалу. Сучасна російська державна політика пам'яті починає формуватися з приходом до влади в країні Володимира Путіна, якому вдалося заповнити той ментальний вакуум, що виник після розвалу СРСР. Нова меморіальна політика намагається поєднати в собі дві ключові тенденції: ностальгію як за радянським, так і за імперським минулим, оскільки в обох випадках сумують за статусом «великої держави». Як наслідок, в політиці пам'яті спостерігається спроба об'єднань трьох епох – царської (до 1917 р.), радянської та пострадянської. Абсурдність поєднання є очевидною для зовнішніх спостерігачів (як і для частини внутрішнього «споживача»), враховуючи засадничо відмінні принципи функціонування різних політичних моделей, однак дозволяє досягати бажаного ефекту для російської влади – піднесення національної свідомості та почуття величчя нації.

Сучасна російська політика пам'яті базується на трьох аспектах. По-перше, це демонстрація наскрізної спадкоємності російської історії – від царів, через генсеків до президентів. По-друге, це – палімпсестичне нашарування, коли в культуру пам'яті намагаються включити культурні практики минулого. Реставрацію або відновлення імперських пам'яток, зруйнованих більшовиками, можна розглядати як частину цього процесу (Wijermars, 2019). Внаслідок цього, символічний простір стає все більш еkleктичним, часто поєднуючи досить антагоністичні символи. Як наприклад, білогвардійця та червоноармійця в Севастополі. По-третє, сучасна політика пам'яті в Росії активно сприяє легітимації путінського політичного режиму, який «приміряє» на себе тогу нового імператора. На символічному, візуальному рівні це втілюється в ініціації спорудження та участі у відкритті пам'ятників російським царям.

Анексія Криму додала національно-консервативному дискурсу Росії «свіжого» дихання та вивела на новий рівень імперську риторичку. На думку російського історика О. Міллера, події 2014 р. де-факто відображають остаточний перехід Росії до панування тенденцій традиціоналізму та «цивілізаційної самодостатності» в історичному та, згодом, політичному дискурсі (Міллер, 2014). Все

це створює умови для відновлення імперської політики Кремля, одним з її ключових аспектів виступає меморіальна політика, головні тренди якої активно реалізуються на анексованому півострові.

По-перше, «приєднання» Криму дозволило Росії подовшити власну історію на тисячоліття завдяки унікальному археологічному минулому півострова, де залишились пам'ятки різних народів та епох. Під час будівництва траси «Таврида» від Керчі до Севастополя було знайдено багато артефактів, які одразу ж вивезли з Криму до Росії.

По-друге, Росія використовує в Криму і практику «нашарування» символічного простору, постійно доповнюючи його елементами царського періоду. Це дозволяє не тільки продемонструвати «історичну належність Криму Росії», але й реалізувати концепцію імперської спадкоємності – від «Третьої імперії» через радянську імперію до путінської («П'ятої») імперії. Саме в цьому ключі можна розглядати прохід окупаційного прокурора Криму Наталії Поклонської, з іконою імператора Миколи II, під час акції «Безсмертний полк» у Сімферополі 9 травня 2016 р. Це викликало обурення в російському суспільстві, але було позитивно сприйнято центральною владою – за декілька місяців Поклонська стала депутатом Держдуми.

Слід зазначити, що в меморіальному просторі Криму і до анексії панували російські та радянські культурно-історичні символи. Декомунізація майже не торкнулася півострову. Наприклад, до початку ХХІ ст. в Сімферополі було змінено назву усього кількох вулиць: вулицю Ворошилова перейменували на Бітакську, вулицю Пархоменка – на Караїмську, Набережна 60-річчя Жовтня стала Набережною Ісмаїла Гаспрінського (Hogiunova Y., 2019). Але центральні вулиці міста продовжували носити імена Леніна, Кірова тощо. Навіть вулицю угорського комуніста Бела Куна, який брав участь в масових репресіях на півострові, зашили без змін. Основні пам'ятники міста також були пов'язані з російсько-радянськими політичними та культурними діячами. Аналогічна ситуація була в інших містах півострову.

Таким чином, Крим завишався в російсько-радянському символічному, а, відповідно, і в культурно-ментальному просторі, про що свідчать дані соціологічних опитувань. Так, у 2008 р. 55,5%

мешканців АРК відносили себе до російської культурної традиції (за національною ознакою – це 70% росіян та 43,5% українців). Ще 14,6% кримчан вважали себе прихильниками радянської культури (АР Крим: люди, проблеми, перспективи, 2008).

Користуючись такими настроями кримчан, Росія з приходом до влади В. Путіна, від середини 2000-х років, розпочала наступ на символічний простір Криму. Ці дії стали частково відповіддю Кремля на «кольорові революції» та намагання нових незалежних держав «втекти від Москви». Втрата контролю над пострадянським простором руйнувала плани відновлення «великої держави», на яку вже працювала і меморіальна політика. Відповідно, Росія намагалася розширити свій вплив на символічний простір сусідніх країн, а продовження перебування Криму у російському інформаційно-культурному полі, перетворило його на ідеальний об'єкт агресії, що трактувалось як «довернення до дому».

Через підконтрольні організації та політичні партії на півострові Кремль розпочинає політику «відновлення історичної справедливості». У 2008 р. проросійські організації ініціювали в Сімферополі «повернення вулицям історичних назв», яке підтримали представники правлячої на той час в Криму «Партії регіонів». Внаслідок цього «союзу» на засіданні міської ради Сімферополя було прийнято рішення про перейменування трьох вулиць міста: Карла Лібкнехта та Рози Люксембург на Довгоруківську та Олександра Невського, Жовтневу – на Петропавлівську.

Другим напрямом стала боротьба за відновлення пам'ятників Катерині II в Криму. У 2005 р. депутати міськради Севастополя ухвалюють рішення про встановлення пам'ятника імператриці. Через протидію місцевої адміністрації, яка звернулася до суду, процес затягнувся на декілька років, але завершився перемогою проросійських сил. Незважаючи на судову заборону, ввечері 13 червня 2008 р. монумент було встановлено, його охорону взяли на себе так звані «казаки». Місцева адміністрація не наважилась демонтувати пам'ятник.

У той же час проросійські організації в АР Крим ініціювали відновлення монументу імператриці в Сімферополі – на тому місті, де раніше стояв пам'ятник, зруйнований більшовиками в 1921 р. Однак через активну протидію з боку кримськотатарської спільноти

та українських національно-патріотичних партій цього не сталося (Horiunova, 2019).

Цікаво, що у 2012 р. в селище Новий Світ було встановлено перший в Криму пам'ятник імператору Миколі II, у компанії з засновником заводу шампанських вин князем Левом Голіциним. Спорудження мало комерційну складову та приурочувалось до відкриття фестивалю вина. Катастрофічність наслідків відсутності чіткої державної тактики та стратегії щодо включення Криму та його мешканців до ментального простору України, представники влади та пересічні громадяни відчули та зрозуміли у 2014 р. Амбівалентність ситуації на півострові до 2014 р. демонструє й ситуація зі згаданим пам'ятником. Ініціювання відкриття виходило від кримських представників правлячої на той час, відверто проросійської, Партії регіонів, скульпторами стали молоді запорізькі митці, а церемонія відкриття відбувалась під українськими прапорами. Саме цей момент викликав шквал обурення з боку проросійських сил півострову. Це свідчило, що Росія, в особі своїх представників, вже в той час лишала за собою монопольне право на заповнення півострову власними символами та сенсами.

Домінування російсько-радянської символіки на півострові (та особливо в Севастополі) стало одним з вагомих важелів анексії. Саме на його символічному значенні для російського «проєкту» наголошував Путін в березні 2014 р. у зверненні до Федеральних зборів. «...У Криму – могили російських солдатів, мужністю яких Крим у 1783 році був узятий під Російську державу. Крим – це Севастополь, місто-легенда, місто великої долі, місто-фортеця і батьківщина російського Чорноморського військового флоту. Крим – це Балаклава і Керч, Малахів курган і Сапун-гора. Кожне з цих місць святе для нас, це символи російської військової слави і небаченої доблесті» (Обращение президента Российской Федерации, 2014).

Анексія 2014 р. відкрила двері для заповнення Криму російськими історичними символами. Основним напрямком російської політики пам'яті на півострові стає нав'язування кримчанам власних історико-культурних нарративів, які покликані прив'язати Крим до Росії. Тобто російська меморіальна політика спрямована на закріплення у символічному просторі Криму об'єктів,

які є відображенням імперського та радянського ностальгійного варіанту колективної пам'яті.

Інструментами російської меморіальної політики в Криму стають пам'ятники, які, на думку М. Гона, «випромінюють» ті смислові імпульси, які сприяють самоідентифікації громадян на ґрунті нових цінностей та переосмислення минулого» (Гон, Долганов, Івчик, 2017). Одним з перших кроків, який здійснила окупаційна влада Криму в напрямку закріплення «російського статусу» півострова, стало рішення про спорудження/відновлення монументу Катерині II в Сімферополі. Процес було запущено у березні 2015 р. з ініціативи організації «Руська єдність», яку очолює дружина голови окупаційного уряду Криму Олена Аксьонова. Російський Фонд святителя Василя Великого розпочав збір коштів для підтримку цього проекту. Протягом кількох місяців було зібрано 46 млн рублів. Менше ніж за півроку, московськими скульпторами К. Кубишкініми та І. Яворським, на основі дореволюційних фотографій, було виготовлено пам'ятник. Влітку 2016 р. відбулася церемонія його урочистого відкриття.

Якщо встановлення/відновлення монументів на честь Катерини, яка вперше анексувала Крим, має реальне історичне підґрунтя, то наповнення Криму іншими царськими символами є свідченням реалізації російської стратегії імперського відродження за допомогою Криму. Для багатьох істориків стало несподіванкою встановлення в Лівадії у 2017 р. монументу імператору Олександру III, якого з Кримом пов'язує лише смерть. На відкриття помпезного пам'ятника приїхав особисто російський президент Володимир Путін, що мало підкреслити значущість моменту.

Меморіал складається з пам'ятника імператору, який сидить, спираючись на шаблю, та стели за його спиною, що демонструє досягнення епохи Олександра III: від військових кораблів, гармат та гвинтівки Мосіна до Храму Христа Спасителя. За задумом скульптора А. Ковальчука, військовий мундир, шабля і погляд на Чорне море вказують на закінчення російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Вінцем мілітаристської спрямованості пам'ятника є висічена фраза, яку приписують імператору: «У Росії є тільки два союзники – її армія і флот» (Скульптор рассказал..., 2017). Акцент на військовій складовій та погляд на Чорне море свідчить про

зростання російських амбіцій в регіоні, що підтверджує активна мілітаризація Криму.

У той же час, відкриваючи монумент, Путін акцентував увагу не на військових перемогах, а на миротворчих ініціативах Олександра, які він забезпечив «не поступками, а справедливою та непохитною твердістю» (Российская газета, 2017). Це чітко розставляє пріоритети російської зовнішньої політики: постійна демонстрація військової сили начебто для захисту своїх позицій у світі та відстоювання власних інтересів.

Окрім масштабних монументів в Криму, протягом окупації було відкрито декілька погрудь імператору Миколі Другому – в Лівадії, Євпаторії та навіть у дворі окупаційної прокуратури в Сімферополі. Вони всі мають майже ідентичний вигляд, що черговий раз засвідчує, що для Росії головне значення має не культурний аспект, а символічне(-на) наповнення/окупація півострову.

Ще одним напрямком маркування кримського символічного простору стають «уклінні хрести», що встановлюють в різних куточках півострова. Епопея з їх встановлення починається ще з 2000-го року, коли за ініціативою архієпископа Сімферопольського та Кримського Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) Лазаря, який у 2014 р. активно допомагав окупації півострову, розпочалась кампанія з встановлення християнського символу – хреста – біля селищ, туристичних маршрутів та доріг півострова. Особливо обурливим для мусульманської спільноти Криму було встановлення таких православних символів неподалік мусульманських місць пам'яті (цвинтарів або мечетей).

На знак протесту представники кримськотатарської спільноти демонтували хрести в селищі Морське біля Судака та Інкермані, що ще більше загостило міжетнічні відносини. Ця «війна символів» отримала назву «хрестоповалу» та продовжилась у наступні роки. Спроби проросійських організацій встановити хрести у Зуї в 2005 р. та на в'їзді до Феодосії в 2011 р. закінчилося бійками та втручанням силових структур.

Після окупації вже ніщо не заважало встановлювати православну символіку в різних частинах півострову – «уклінні хрести» з'явилися на в'їздах до Феодосії, Старого Криму, Джанкою,

Судака, селищ Білогірського та Бахчисарайського району. Тобто ці символи встановлюються переважно там, де значну частину місцевого населення складають кримські татари, щоб в черговий раз продемонструвати «російську» належність Криму.

Враховуючи, що Крим – це курортний регіон, меморіальна політика тут має особливий аспект, бо її активно використовують в екскурсійному контексті. І тут бачимо реалізацію двох складових триєдиної формули графа Уварова: самодержавство (імперія) та православ'я, що пропонується у вигляді одноденних та багатоденних турів «Імператорський Крим» та «Православний Крим».

Ці дві складові і стали основою російської політики пам'яті в Криму. По-перше, Москва наголошує саме на православному статусі півострову, незважаючи на велику мусульманську громаду. Історичним підґрунтям цього міфу є теза про «Херсонес – колиску російського православ'я». По-друге, поширюючи в меморіальному полі Криму імперську символіку, Кремль намагається довести, що півострів – невід'ємна частина Російської імперії, яку Путін активно відновлює.

Символом імперського відродження можемо вважати пам'ятник «Єдності та примирення», встановлений в Севастополі навесні 2021 року на честь 100-річчя закінчення Громадянської війни. Цей монумент включає три головних елементи – багатометрову фігуру Росії-матері, біля ніг якої стоять, схиливши голови, її сини – білогвардієць та червоноармієць. На думку авторів, такий формат місця пам'яті вимагає взаємного прощення та примирення опонентів задля майбутнього Росії.

Але встановлення цього монументу викликало незадоволення як комуністичних, так і національно-консервативних сил Севастополя.

«Якщо ми почнемо бити в ринду, то тут буде весь Севастополь. Всі ці екскаватори люди перевернуть в один момент. Але ми не хочемо великих мітингів, ми не хочемо давати картинку західним телеканалам, що в Севастополі знову проти влади. Ми не проти влади, ми за Путіна. Але монумент зрадникам нам не потрібен», – зазначала член регіонального відділення організації «Бойове братство» Галина Соболева (Радулова, 2017).

Для севастопольських пенсіонерів цей пам'ятник протирічить радянським ідеям соціальної рівності та справедливості. У їх свідомості Росія була втіленням цих радянських ідеалів, через які вони підтримували анексію Криму. «Севастополь – це місто-реквієм. Тут куди не підеш – всюди пам'ять. И ми повинні думати, які символи залишаться майбутнім поколінням. Якщо ми приміряємось з ідеями Білого руху, то приміряємось з соціальною нерівністю, за яку ці люди воювали. Чому тоді Ісус Христос не мириться з Сатаною?» – висловлювала свою думку Надія Крилова, співавтор офіційного герба міста (Радулова, 2017).

Православні також висловлювали незадоволення монументом, конструкція якого перевищує хрести на храмі Херсонеса, що розташований напроти. Віруючі порівнюють колону, на якій стоїть «Росія-мати» з «осиновим колом». Але пандемія та карантинні заходи допомогли окупаційній владі позбутися будь-яких протестів громадськості та відкриті цей монумент.

Висновки. В Росії завжди вважали Крим власною територію та не збиралися відмовлятися від півострову. Для підтримки панування проросійських настроїв активно використовували символічний простір, намагаючись наповнювати його власними культурними символами. Відповідно, за допомогою УПЦ МП та проросійських організацій півострову Кремль намагався усіляко підкреслити його православний статус, що викликало обурення мусульман, та спровокувало сутички на етнічному ґрунті. Монументами на честь імператриці Катерини II російська влада нагадувала про першу анексію Криму, та демонструвала власні історичні претензії на півострів. Навіть часткова декомунізація в Криму відбувалася за російським сценарієм – вулицям повертали імена часів Російської імперії.

Після анексії Кремль реалізує на півострові власну політику пам'яті, усіляко демонструючи через нові пам'ятники «російський статус» півострову та його роль в формуванні та розвитку Російської імперії. Відповідно, імперські символи поряд з православними починають грати ключову роль в Криму. У той же час, Москва зберігає та збільшує радянський символічний простір, щоб через примирення «білого» та «червоного» проєктів в ментальному полі прискорити процес будівництва «П'ятої імперії», експансіоністський фундамент якої було закладено саме анексією Криму.

Подяка. Висловлюю вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література

АР Крим: люди, проблемы, перспективы (2008). Національна безпека і оборона. №10. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD104_2008_ukr.pdf (Дата звернення: 23.06.2020).

Белов, С. (2020). Политика памяти в России и за рубежом. Теория и практика (монография). М. 522.

Гигаури, Д. (2016). Политика памяти как символический фактор легитимации внешней политики государства (на примере присоединения Крыма к России). Россия в новом геополитическом измерении. СПб. 7–11.

Гон, М., Долганов, П., Івчик Н. (2017). Місто пам'яті – місто забуття: палімпсести меморіального ландшафту Рівного (монографія). Рівне. 232.

Крым. Опрос Левада-центра. (2021). URL: <https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/> (Дата звернення: 14.07.2021).

Малинова, О. (2019). Политика памяти как область символической политики. Метод. № 9. 285-312.

Миллер, А. (2014). Политика памяти в России: год разрушенных надежд. Российская полития. № 4 (75). 49-57.

Обращение Президента Российской Федерации, 18 марта 2014 г. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603> (дата звернення: 31.07.2021)

Радулова, Н. (2017). На стороне непримиримости. Коммерсант. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3454471> (Дата звернення: 20.06.2021).

Пахалюк, К. (2018). «Мягкая сила» и политика памяти в контексте внешней политики современной России: точки пересечения. Дневник Алтайской школы политических исследований. №34. 134-141.

Скульптор рассказал, что символизирует памятник Александру III в Ливади. (2017). РИА Новости. URL: <https://crimea.ria.ru/society/20171118/111277964.html> (Дата звернення: 21.06.2021).

Bonnard, P. (2017). Governing the memories of communism in Central and Eastern Europe: policy instruments and social practices. European Politics and Society. Vol. 18.

Horiunova, Y. Features of memorial policy in Crimea in the context of Russian annexation. Leading tendencies in humanities: philosophical, historical and political context: collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2019. 5-25

Klein, K. (2000). On the Emergence of Memory in Historical Discourse. Representations. Winter. №69. 121-138.

Mink, Georges, and Neumayer, Laure (2013). History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe: Memory Games. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 270.

Wawrzyniak, J. and Pakier, M. (2013). Memory Studies in Eastern Europe: Key Issues and Future Perspectives. Polish Sociological Review. #183. 257-279.

Wijermars, M., (2019). Memory Politics in Contemporary Russia Television, cinema and the state. London and new York: Routledge. 267.

References

AR Krym: liudy, problemy, perspektyvi. (2008). Natsionalna bezpeka i oborona. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD104_2008_ukr.pdf (Accessed 23.06.2020).

Belov, S. (2020). Politika pamyati v Rossii i za rubezhom. Teoriya i praktika (monografiya). M. 522.

Gigauri, D. (2016). Politika pamyati kak simvolicheskii faktor legitimatsii vneshney politiki gosudarstva (na primere prisoedineniya Kryima k Rossii). Rossiya v novom geopoliticheskom izmerenii. SPb. 7–11.

Hon, M., Dolhanov, P., Ivchyk, N. (2017). Misto pam'iaty – misto zabuttia: palimpsesty memorialnoho landshaftu Rivnoho (monografiia). Rivne. 232.

Krym. Opros Levada-tsentra. (2021). URL: <https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/> (Accessed 14.07.2021).

Malinova, O. (2019). Politika pamyati kak oblast simvolicheskoy politiki. Metod. #9. 285-312.

Miller, A. (2014). Politika pamyati v Rossii: god razrushennykh nadezhd. Rossiyskaya politiya. #4 (75). S. 49-57.

Obraschenie Prezidenta Rossiyskoy Federatsii, 18 marta 2014 URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603> (Accessed 31.07.2021)

Radulova, N. (2017). Na storone neprimirivosti. Kommersant. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3454471> (Accessed 20.06.2021).

Pahalyuk, K. (2018). «Myagkaya sila» i politika pamyati v kontekste vneshney politiki sovremennoy Rossii: tochki peresecheniya. Dnevnik Altayskoy shkoly politicheskikh issledovaniy. #34. 134-141.

Skulptor rasskazal, chto simvoliziruet pamyatnik Aleksandru III v Livadii. (2017). RIA Novosti. URL: <https://crimea.ria.ru/society/20171118/1112777964.html> (Accessed 21.06.2021).

Bonnard, P. (2017). Governing the memories of communism in Central and Eastern Europe: policy instruments and social practices. *European Politics and Society*. Vol. 18.

Horiunova, Y. Features of memorial policy in Crimea in the context of Russian annexation. *Leading tendencies in humanities: philosophical, historical and political context: collective monograph*. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2019. 5-25

Klein, K. (2000). On the Emergence of Memory in Historical Discourse. *Representations*. Winter. №69. 21-138.

Mink, G. and Neumayer L. (2013). *History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe: Memory Games*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 270.

Wawrzyniak, J. and Pakier, M. (2013). Memory Studies in Eastern Europe: Key Issues and Future Perspectives. *Polish Sociological Review*. #183. 257-279.

Wijermars, M., (2019). *Memory Politics in Contemporary Russia* Television, cinema and the state. London and New York: Routledge. 267.

***Horiunova Yevgeniya. THE IMPERIAL CONTEXT OF RUSSIAN
MEMORIAL POLICY IN ANNEXED CRIMEA***

Abstract

The purpose of the article is to analyze the basic principles of Russian memorial policy in Crimea in the context of Russia's current imperial ambitions. Research methodology is based on a systematic approach, which allows us to consider the policy of memory in Russia as part of public policy to restore the status of "great power" in the world. Scientific novelty of the study is that it has been proved that Russia is actively filling the symbolic space of Crimea with imperial symbols at the same time as preserving the symbols of the Soviet times to restore the imperial status in modern realities. Conclusions. Russia has always considered Crimea its own territory and was not going to give up the peninsula. To support the dominance of pro-Russian sentiment, they actively used symbolic space, trying to fill it with their own cultural symbols. With monuments in honor of Empress Catherine II, the Russian authorities reminded of the first annexation of Crimea and demonstrated their own historical claims to the peninsula. Even, partial decommunization in Crimea took place according to the Russian scenario – the streets were given back the names of the times of the Russian Empire. After the annexation, the Kremlin implemented its own memory policy on the peninsula, demonstrating through new monuments the «Russian status» of the peninsula and its role in the formation and development of the Russian Empire. Accordingly, imperial symbols, along with Orthodox ones, are beginning to play a key role in Crimea. At the same time, Moscow preserves and enlarges the Soviet symbolic space to accelerate the process of building the «Fifth Empire» through the reconciliation of «white» and «red» projects in the

mental field, the expansionist foundation of which was laid by the annexation of Crimea.

Keywords: *Crimea, Russia, annexation, symbolic space, imperial symbols.*

**Goryunova Evgenia. IMPERIALNY KONTEKST ROSYJSKIEJ POLITYKI
PAMIĘCIOWEJ NA ZAŁĄCZONYM KRYMIU**

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza podstawowych zasad rosyjskiej polityki pamięci na Krymie w kontekście aktualnych ambicji imperialnych Rosji. **Metodologia badania** opiera się na systematycznym podejściu, co pozwala traktować politykę pamięci w Rosji jako część polityki publicznej mającej na celu przywrócenie statusu „wielkiej potęgi” na świecie. **Originalność naukową** badania jest to, że udowodniono, iż Rosja aktywnie wypełnia symboliczną przestrzeń Krymu symbolami imperialnymi, zachowując jednocześnie symbole czasów sowieckich w celu przywrócenia imperialnego statusu we współczesnych realiach. **Wnioski.** Po rozpadzie ZSRR Kreml nadal uważał Krym za swoje terytorium i próbował ingerować w symboliczną przestrzeń półwyspu własnymi symbolami historycznymi i religijnymi. Po aneksji Rosja starała się poprzez politykę pamięci zademonstrować «oryginalny rosyjski status» Krymu i jego ważną rolę w procesie odbudowy imperium.

Słowa kluczowe: *Krym, Rosja, aneksja, przestrzeń symboliczna, symbole imperialne.*

Статтю надіслано до редколегії 19.08.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 25.10.2021 р.